

3 1761 06585367 3

BRIEF

PGB

0066303

From the Collection
of the late

JOHN LUCZKIW

Українська Академія Наук.

**Найголовніші правила
українського
правопису.**

Передрук з Київського Видання 1921. року.

ЗБІРКА
ІВАНА ЛУЧКОВА

Українська Академія Наук.

**Найголовніші правила
українського
правопису.**

Найголовніші правила. ---

Передрук з Київського Видання 1921. року.

Видання Волинського Кооперативного Видавництва.

Рівне на Волині — 1921.

GRAPH

JUL
20
1919

Друкується як офіційно-ухвалене (Спільним Зібранням Академії 17. V. і 12. VII. 1919 та 29. XI. 1920 р.) академічне видання.

Неодмінний Секретар Академії,
акад. А. Кримський.

Внес

РГВ

0066303

З друкарні А. Кисілевського в Коломиї.

1. Букву *ї* пишемо з початку слова або з початку складу, коли тільки вона вимовляється як *йі*: *їдець, їдкий, їдцем, їжа, їжак, їзда, їздити, її, їй, їсти, їхати, їхній, Україна, твоїми, мої, свої, Ївга, троїстий.*

Після приголосних звуків букви *ї* ніколи не пишемо (хіба що з апострофом, § 4).

2. З початку слова, коли не вимовляється *йі*, треба писати *і* (а не *и*): *Іван, іграшка, іду, істина, Ілля, іскра, ікавка, ім'я, іспит, існувати, істота, іти, Ірод, іржа, Ірпень.*

Примітка: але перед *н* можна писати *и*: *инший, инколи, иней, иноді.*

3. Букву *йо* пишемо з початку слова або з початку складу за голосним звуком: *його, йому, йолоп, твого, твому;* після приголосних, за невеликими винятками, треба писати *ьо* (а не *йо*): *льох, льон, сьогодні, всього, сьомий.*

Винятки: а) *війо-війо, розійокатися, зійоржитися, соловійовий;* б) *чужі на-*

звн: Воробйов, Соловйов (але Лнньов, Кореньов, Кошельов); в) чужі слова: курйоз, серйозний (або курйоз, серйозний) і т. ин.

4. Між губними звуками: б, п, в, м і йотованими голосними: я, ї, є, ю ставимо про т и н к у (апостроф) ' (а не ь): б'ю, б'є, б'ється, баб'ячий, безхліб'я, голуб'ята, п'ять, п'ятниця, п'ята, реп'яхи, пуп'янок, пов'язати, в'язи, в'ялий, в'юн, безголов'я, в'ється, в'язнути, м'який, тім'я, вим'я, плім'я, м'ясо, ім'я, м'яло, м'ясниці, рум'яний, на тім'ї, на безриб'ї.

Без апострофа пишуться: святий, свято, різдвяний, морквяний, цвях, звязок, розв'язувати, зв'язувати, і такі чужі слова, як: бюджет, бюст, бюро, бюрократ, Вюртемберг, Бельвю, Мюллер, Мюльбах, де-Мюсе, Мюрже і інші чужі ймення, де безапострофною буквою ю передається німецьке ü та французьке u.

У де-яких словах ставимо апострофа, перед йотованою голосною і після р: пір'я, бур'ян, подвір'я (де чути инакшу вимову, ніж у рябий, рясний) і в чужих словах, таких, як: кур'єр, кар'єра, ар'єргард.

Після приростків, що кінчаються

на приголосний звук, перед йотованою голосною ставимо апострофа: з'їхати, під'їхати, в'їхати, об'їхати, з'ясувати, без'язикий, з'єднаний, об'єднаний, з'їсти (і ззісти), роз'ясняти, з'явитися, з'явище, (останнє слово не треба плутати з словом „зявище“, що відповідає московському „хайло“).

5. Після подвоєних шиплячих звуків: ж, ч, ш на кінці слів пишємо я, ю: збіжжя, клоччя, безгрішшя, роздоріжжя, за піччю, цею ніччю, подоріжжю.

6. Приголосний звук перед м'яким приголосним сам стає м'яким, але ь після нього не ставимо: слід, світ, сонця, віконця, сміх, цвіт, кість, мислі, панський (хоч вимовляється: сьлід, сьвіт, соньця і т. д.)

Тільки після звука л, що стоїть перед м'яким приголосним, треба ставити ь: пальця, сальцю, закальця: між двома л не ставиться ь: лється, ляти, Ілля, гілля.

7. Перед шиплячими звуками н не м'якимо: менший, тонший, инший, кінчик, панщина, ганчірка, віншувату; але л у цім випадку м'якчиться: більший, пальчик, бувальщина.

8. Слова на -ець мають на кінці ь: післанець, горобець, молодець.

При одмінюванні слів на *-ець* перед *ц* не треба писати *ь*: *післанця*, на кінці, *отця*, *молодцю*.

Але коли в таких словах перед *ц* стоїть звук *л*, то тоді *ь* треба писати: *пальця*, *смальцю*, з *закальцем*.

9. У сполученнях *здн* і *стн* зубні звуки *д*, і *т* зникають перед *н*: *празник*, *тижня*, *пізно*, *кожний*, *борозна*, *пісний*, *чесний*, *капосник*, *напасник*, *пропасниця*, *власний*, *звісний*, *вісник*, *існувати*, *сучасний*, *водохресний*, *персня*, *ненависний*, *корисний*, *первісний*.

10. Пишемо сполучення *чн*: *безпечний*, *яєчня*, *сердечний*, *Сагайдачний*, *пшеничний*, *безконечний*, *місячний*, *помічний*, *помічник*, *влучний*, *вдячний*, *зручний*, *вічний*, *наочний*.

Але завжди пишемо: *рушник*, *рушниця*, *мірошник*.

11. Приросток *з* (або *із*) перед глухими: *к*, *т*, *п*, *х* змінює своє *з* на *с*: *сказати*, *стулити*, *слитати*, *схилитися*, *сходитися*; перед усіма іншими приголосними приросток *з* (чи *із*) не змінюється: *збавити*, *звести*, *зжалитися*, *зчарувати*, *зчистити*, *зцідити*, *зцілити*, *зшивати*, *зшиток*, *зсадити*, *зсісти*.

Приросток *без* не міняє свого *з* на *с*:

безкостий, безпутній, безчасний, безталанний, безхатній, безчестя.

12. Закінчення *-ар* та *-ир* на кінці речівок пишемо *без ь*, навіть коли в родовому відмінкові маємо м'який голосний звук: *цар*, *кобзар*, *секретар*, *писар*, *косар*, *лікар*, *вівтар*, *монастир*, *багатир* (род. відм. — *царя*, *кобзаря* і т. д.). Так само: *звір*, *матір*, *тепер*, не *вір*, і в середині слів: *гіркий*, *Харко*, місто *Харків*.

Примітка: але іноді пишуть ці слова і з *ь*: *царь*, *секретарь*, *писарь*.

13. Речівники середнього роду на *-я* (що вийшло з давнього закінчення *-іє*, чи *-ье*) і скількись слів жіночого та чоловічого роду на *-я* (що вийшло з давнішого *-ія* чи *-ья*) подвоюють приголосний звук перед *-я* *життя*, *сміття*, *багаття*, *весілля*, *Поділля*, *зілля*, *похмілля*, *насіння*, *ходіння*, *волосся*, *Поросься*, *безладдя*, *безуряддя*, *мотуззя*, *галуззя*, *збіжжя*, *роздоріжжя*, *безгрішшя*, *клоччя*, і т. п., знов-же *й*: *суддя*, *браття*, *стаття* (з „судія“, „братія“, „статья“). При відмінюванні таких слів подвоєний приголосний звук залишається перед усіма іншими голосними: *життю*, в *житті*, *весілля*, на

весілля, так само як і в відповідних прикметниках (життєвий або життьовий) і в зложених словах (життєпис).

Губні звуки: б, п, в, м і звук р у цих випадках не подвоюються: луб'я, безголов'я, сім'я, подвір'я, пір'я.

Увага I. На кінці таких слів середнього роду пишемо -я (а не -є): життя, сміття, весілля, дарма що по багатьох українських говірках у цих випадках чуємо -є на кінці: життє, сміттє, весіллє, а де-не-де навіть: жите, сміте, весіле.

Увага II. Не треба аналогічно з цими випадками переносити подвоєння на чужі слова та на чужі ймення. Треба писати: Вальян (не Валлян); Тальякоццо, імброльйо, мільйон, Мольєр, барельєф, Нью-Йорк, Тьєр, Їотьє, цеб-то з однією приголосною буквою та з ь; а в таких словах, як ад'юнкт та кон'юктура, пишеться апостроф, а не ь.

14. Речівники середнього роду, що походять од дієслів на -увати, -ювати, затримують звук у, ю, (а не о, е), коли на них

нема наголосу: будування, дарування, царювання, раювання, горювання.

15. У родовому одмінковій множині пишемо закінчення *-ей* (а не *-ий*): *людей, ночей, коней, грошей, гостей, костей*.

16. У давальному відмінковій однині в словах чоловічого роду твердої одміни треба писати закінчення, *-ові*, а в словах м'якої одміни *-еві*: *батькові, козакові, коневі, учителеві, гостеві, кобзареві, монастиреві, цареві, учневі, товаришеві, ножеві, родичеві, паничеві, купцеві, молодцеві, сонцеві, Василеві*.

Слова на *-ій* мають закінчення *-еві*: *краєві, раєві, гаєві*.

На кінці в цих закінченнях пишемо *-і*, а не *и*.

Примітка: До твердої одміни належать речівники з закінченнями на твердої звук, а до м'якої – речівники на *-ь, -й, -я, -є*, на шиплячий *-ж, -ч, -ш, -щ*, і ті слова на *-ар, -ир*, що в родовому відмінковій мають на кінці *-я*.

17. У словах чоловічого і середнього роду в орудному відмінковій однині в твердій одміні треба писати *-ом*, а в м'якій *-ем*: *столом, конем, полем, Василем, ножем, ме-*

чем, ковшем, борщем, гостем, кравцем, учителем, учнем, царем, кобзарем, товаришем.

У словах жіночого роду в такому разі в твердій одміні треба писати *-єю*, а в м'якій одміні *-ею*: водою, землею, попадею, молодницею, їжею, стелею, душею, кручею, пущею, тучею, банею, вісвею, лялею, вишнею, черешнею.

Слова на *-ї* мають закінчення *-єм*: краєм, раєм, гаєм, роєм, колієм.

Примітка: Пам'ятати треба, що в прикметниках пишеться в таких випадках тільки закінчення *-ою*: синьою, третьою, чужою, іншою, старішою.

18. У словах чоловічого роду, що кінчаться на *-ж*, *-ч*, *-ш*, *-щ*, у називному та знахідному відмінкові множини треба писати *-і*: ножі, паничі, товариші, гроші, куці. Так само — в словах жіночого роду типу: радощі, труднощі, молодощі і т. ин. (що ніби являються множиною для слів на *-ість*: радість).

19. У словах жіночого роду, що кінчаться на *-жа*, *-ча*, *-ша*, *-ща*, в родовому, давальному та місцевому відмінкові однини та в називному і знахідному відмінкові множини треба

писати *-і*: великої калюжі, на високій кручі, чистій душі, солодкі груші, лев'ячі пащі

20. У словах жіночого роду, що кінчаються на приголосний звук, треба писати в родовому відмінкові однини *-и*, а в давальному й місцевому однини та називному й знахідному множини треба писати *-і*; напр. род. відм. — з ночі, коло печі, з подорожі, цієї соли, нічної тіни, без сповіді, без відповіді, з радості, до смерті; дав. відм. та місцев. — дрібній солі, в тіні, у ночі, в печі.

Виняток — в осени.

21. Прикметники на *-евий* (з наголосом на *e*), не міняють цього *e* на *ьо*: вишнєвий, смушєвий, тижнєвий, грушевий, Василєвий, сажнєвий, дешєвий; коли-ж *e* без наголосу, то воно може змінюватися на *ьо*: польовий, лойовий, грошовий.

22. У закінченні прикметників *-ський*, *-цький* пишемо *ь* після *с*, *ц*: бабський, братський, панський, людський, Томашівський, козацький, ткацький, німецький, молодецький.

23. У другому ступені прикметників пишемо *-іший* (а не *-ійший*): старіший, миліший.

24. Однаково добре пишемо: гарнесенький і гарнісінький, білесенький і білісінький

(але не гарнісенський, не білісенський).

25. У літературному українському письмі переважно вживається форми займенника *цей, ця, це*, рідше *сей, ся, се*.

26. Часточку *-ся* треба писати вкупі з дієсловом: *проситься, носитья, береться*.

27. У дієсловах, у другій особі однини теперішнього та майбутнього часу, пишемо *-шя* (а не *-сся*, або *-ся*): *судишся, водишся, боятимешся*.

28. У дієсловах, у третій особі однини й множини теперішнього та майбутнього часу, пишемо *-ться* (а не *-ця*, або *-ця*): *судиться, судяться, губиться, губляться, заборонюється, братиметься, боятимуться*.

29. У дієсловах треба писати наросток *-увати, -ювати* (а не *-озати, -евати*): *купувати, танцювати, горювати*.

Дієприкметники від цих дієслів мають закінчення *-ований, -ьований*, коли наголос падає на *о*: *купований, збудований, подарований, вторгований, схвильований*, але пишемо *-уваний, -юваний*, коли наголос не падає на склад перед *-ва-*: *вибудований, виторгуваний, вигорюваний*.

30. Закінчення *-ство, -ський* додаємо

просто до пня: братський — братство; бабський — бабство; сирітський — сирітство.

Коли ці закінчення додаємо до пня після звуків *к, ч, ць*, то тоді пишемо *-цький, -цтво*; *козацький* — *козацтво*; *ткацький* — *ткацтво*, *молодецький*, *ловецький* — *ловецтво*.

31. У літературному письмі однаково вживається *від і од* (але не *от*): *від тебе*, *од тебе* (але не *от тебе*).

32. У причасниках пишемо одно *н* (ане два): *зроблений, спечений, зварений, запроханий, закоханий, виструганий, поораний*.

У прикметниках пишемо два *нн*: *спасенний, невблаганний*.

Правопис чужих слів в українській мові.

1. Чужі слова треба писати по можливості так, як вони вимовляються в своїй мові: *доктор, гувернер, доктринер, фельдшер, адвокат, холера, вокзал, капітан, капітал*.

2. Звук *g* у чужоземних словах передаємо через *г*: *гімназія, телеграф, генерал, газета, термінологія, психологія*.

Але в чужих призвищах точно одрізняємо *g* од *h*: *Гюґо* (Hugo), *Гутгейль*, *Гріґ*, *Гартман*.

3. У чужих словах звук *л* на письмі здебільшого не м'ягчимо, цеб-то пишемо по *л* букви: *а, е, о, у*, а не: *я, є, ьо, ю*: *класа, план, лавровий, лантух, латинський, новела, білет, легальний, легенда, легіон, лекція, логіка, флота, філологія, аналогія, лояльний, лозунг. Лузітанія, клуб.*

Сюди не стосуються такі слова, як: *рельєфний, барельєф, льє* (франц. миля — *lieu*), *мільйон, бульйон*, де *ь* вийшло з *і*.

Тільки в декількох нечислених словах, що дійшли до нашої мови через польське посередництво, ми маємо м'яке *л*, напр: *пляшка, клямка, ляда, лямпа, канцелярія, льох*, або ще: *ілюмінація, ілюстрація* (останні не без французького впливу: *illustration, illumination*).

4. Звук *ф* у чужих словах, недавно взятих і в нашій мові ще не зукраїнізованих, передаємо через *ф* (а не *хв*): *форма, Франція, фабрика, фінанси, філологія, фосфор, маніфест, офіцер, фаховий, факт, фасон, фа-*

єтон, фамілія, фантазія, фарба, фортуна, філософ.

У словах, недавно або не дуже давно взятих, чуже *ʒ*, *th* на письмі передаємо через *t* (не через *ф*): катедра, Атени, ортографія, міт (міф), анатема, апофтегма, Бористен, логаритм, арифметика, патос, Пітагор, етер і т. ин.

Здебільша те саме правило прикладається й до слів та до ймень, давно взятих, напр.: Теофан, Теодосій, (або Тодос). Але є скількись слів цієї категорії, де пишеться *ф* або *хв*, а іноді й *х*: Федір або Хведір (рідше Тодір); Тимохвій або Тимофій. (рідше Тимотей), гора Афон (рідше Атос), Хома. Коли такі ймення відносяться до людей західньої Європи, а не до українців, то треба писати тільки *t*: Тома Аквінський (а не Хома).

5. У чужих словах не подвоюється приголосний звук: класа, маса, каса, шосе, процес, професор, субота, група, суфікс, комісар, комісія, комуна, комуніст, інтелігент. ілюстрований; тільки звук *n* подвоюємо в о-таких словах: манна, панна, ванна, Ганна, бонна.

Але у власних назвах, здебільша лиш чужоземних (винятково в своїх), та в словах з церковної мови подвоюємо приголосний звук згідно з вимовою чужоземців: Едда, Міллер, Мюллер. Ганнібал, Аннам, Колесса, Мекка, авва, равві, осанна.

Увага: В таких випадках треба вважати тільки на справжню вимову у чужоземців, а не на їхню графіку. Через те не пишемо двох приголосних у французьких іменнях: Де-Бюсі, Брюсель Франшвіль, Мюзета, Гарона, та з другого боку залишаємо подвійні приголосні в італійських іменнях: Ріголетто, Патті, Страделла, Тассо. Пишучи німецьке Мюллер з двома лл, рівночасно пишемо: Рюкерт, Гофман (Rückert, Hoffman), бо й самі німці так вимовляють.

б. Початкове *е* в чужих словах передаємо так: а) у словах давніх і часто вживаних, де воно вимовляється як *йе*, через *є*: євангелія, євангеліста, Єгипет, єзуїт, єретик, Єрусалим, Євген, Європа, єпископ.

б) у словах рідко вживаних, де воно вимовляється як *е*, через *є*: евакуація, еволю-

ція, егоїзм, екватор, екзамен, екскурсія, елегія, елемент, енергія, епідемія, епізод, епітет, етика, етимологія, етнографія, ефект, епоха, естетика, ехо.

7. Початкове *i* в чужих словах пишемо через *i*: історія, імперія, ідол, ідея, Ірод, інститут, інтелігент, ігумен, іронія, Іспанія, Індія, Іван, іміграція, інституція, інспектор.

8. В чужих словах пишемо *-ія*, *-іє*, а не *-іа*, *-іе*: матеріял, геніяльний, спеціяльний, фіялка, варіант, діявол, діякон, пієтизм, гієна.

9. Чужоземне *-іо-* звичайно передається через *іо*: піонер, ембріон, біоскоп, соціологія. В декількох словах, котрі більше поукраїнізувалися, *іо* чергується з *йо* — однаково добре пишегься: куріоз і курйоз, серіозний і серйозний. Окрім того: бульйон, мільйон, медальйон.

10. Після приголосних зубних: *д*, *т*, *з*, *с*, шиплячих: *ж*, *ч*, *ш* і після *р* у чужих словах (тільки не в іменнях власних) пишемо *и* (а не *i*): директор, дипломат, тип, тиран, антихрист, університет, музика, пропозиція, шифрований, режим, фабрика.

Після всіх інших звуків пишемо *i*: мітрополіт, єніскоп, євангеліста, публіка, ма-

ніфест, міністр, амуніція, прінціп, біблія, фігура, універсал, хроніка, архів, архідіякон, бібліотека і т. д.

Увага: До хрещених іменнів та назв це правило прикладається тільки тоді, коли вони не зукраїнізовані: Мікель, Мікаела, Міклош, Філіппо, Лузітанія і т. д., а коли вони зукраїнізовані, то пишемо *и*: Михайло, Михалина, Микола або Миколай (Николай), Пилип або Филлип, Єгипет, Сирія, Рим.

11. У прізвищах чуже *i* після зубних та шиплячих однаково передається через *i*: Дізраелі, Дільман, Тільмон, Тіде, Тімур, Мазіні, Зібер, де-Бюсі, Россіні, де-Нанжі, Складері.

12. У чужих словах перед голосною та перед звуком *й* пишемо *i* (а не *и*): Франція, Росія, Австрія, Азія, історія, матеріял, архієрей, Антоній, Онофрій, Григорій, Горацій; але можна писати: диякон, диявол, Гавриїл.

13. Букву *i*, що стоїть у чужих словах після голосної, передаємо через *ї* (а не *i*): Каїн, Михаїл, Гавриїл, Рафаїл, Енеїда, архаїчний, героїчний, руїна, архаїзм.

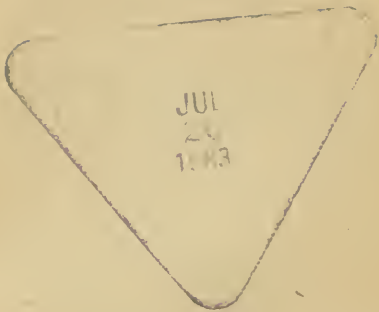
14. Чужий дифтонг *ai* передаємо через

ав: автор, автограф, аудиторія, авдієнція, лавровий, Август, Австрія, фавна, фавністичний, Таврія, авкціон. Аналогічно — локавт, бравнінг.

Тільки перед голосними передаємо той дифтонг через *ау*, а не через *ав*: Ауе, Ауербах, Шопенгауер.

JUL
24
1983

L

12/88

**PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET**

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY

UTL AT DOWNSVIEW

D RANGE BAY SHLF POS ITEM C
39 10 08 11 03 002 5